

Přehled normativních opatření proti potulným cikánům v Čechách
v době od osvícenského absolutismu do konce monarchie

Stanislav Š i s l e r, ÚEF ČSAV, Praha

Cílem osvícenského absolutismu za vlády Marie Terezie a Josefa II. bylo vytvoření silného a jednotného habsburského státu. Tehdejší ekonomickou, politickou a kulturní nesourodost monarchie se absolutismus snažil překonat rozsáhlou a mnohostretnou reformní činností, kladoucí zvláštní důraz na centralizaci a unifikaci.

Osvícenské ideje, jejichž realizaci si výlučně vyhradil byrokratický státní aparát, přinesly i některé pozitivní změny v zákonodárství o cikánském obyvatelstvu. Dosevední drastická nařízení, jejichž počátek můžeme v Čechách sledovat od 16. století, byly nahrazována mírnějšími a lidsnějšími. Avšak pokusy násilně kolonizovat a asimilovat cikány v Uhrách a v Sedmihredsku byly málo úspěšné a naprostým fiaskem skončilo úsilí o vymýcení romštiny. V Čechách, podobně jako v ostatních zemích pozdějšího Předlitavska, byly zejména vydávány četné zákonné i administrativní normy k řešení problematiky tzv. potulných cikánů. Všechna tato opatření, nejen v tereziánsko-josefínské éře, ale i v dalších obdobích až do konce monarchie, se vyznačují ostrým perzekučním a diskriminačním charakterem.

V roce 1769 vydal spelační soud v Praze nařízení k zamezení nežádoucích omylů tím, že hrdelní soudy v Čechách byly povinny oznamovat spelačnímu soudu každé vyhoštění cikánské skupiny ze země.¹⁾ Dvorským reskriptem z 8. dubna 1775 se zekszovalo vystavovat pesy těm cikánům, kteří se vydávali za obchodníky s kořením, sklem a koňmi. Pokud pesy již vlastřili, měly jim být odňaty a cikáni měli být zatčeni.²⁾ Na základě dvorského dekretu z 31. března 1779 mohly být skupiny cikánů vyhoštěny ze země kdykoli, i mimo dobu postrku.³⁾ Podle císařského rozhodnutí z 9. května 1785 cikáni, kteří přišli do dědičných zemí z Uher, neměli být vypovídáni, ale pouze potrestáni pro nedovolené překročení hranic.⁴⁾

První obsáhlejší nařízení o potulných cikánech vydalo pražské gubernium 18. července 1842, č. 30128.⁵⁾ V úvodu bylo konstatováno, že se cikáni stále potulují v zemi, táboří při silnicích, cestách a v lesích, rozdělávají ohně, žijí v divokém manželství, zanedbávají výchovu dětí a vůbec vykszuji obecně škodlivé jednání, spočívající zejména v ohrožení majetku a veřejné bezpečnosti. Také jejich žebrota a věštba jsou na obtíž. Proto byly podřízené úředy důrazně vyzvány, aby ve vztahu k potulným cikánům přísněji uplatňovaly platná nařízení a předpisy o policejním dohledu, cizinecké policii, chudinství, tuláctví, postrku aj.

Podobně i dvorský dekret z 9. srpna 1843, č. 25140, vydaný na základě císařského rozhodnutí z 22. dubna 1843, vyzýval úřady k energičtějšímu a účinnějšímu postihu potulných cikánů.⁶⁾ Zvláště upozorňoval na zneužívání předpisů o podomním obchodu, kdy jednotliví cikáni, mající k němu písemné povolení cestují s celými rodinami. Cikánské rodiny z jiných zemí, pokud byly bez řádného výdělku nebo bez platných cestovních pasů, měly být posílány zpět, včetně cikánských rodin z Moravy a Uher. O cestovních psech cikánů bylo vydáno guberniální nařízení 1. září 1847, č. 30406.⁷⁾

Po roce 1848 počet nařízení o potulných cikánech vzrůstel, ale převážně se jimi zpřesňovala opatření k zamezení pohybu cikánských skupin přes hranice. Již nařízení ministerstva vnitra z 30. května 1850, č. 11227, požadovalo, aby skupiny cikánů i jednotlivci, kteří mají sice platné pesy, ale neprovozují povolené řemeslo nebo si dovoleným způsobem nevydělávají, byli neprodleně odesláni ze země. Přitom s nimi mělo být přísně zacházeno, aby "si to pamatovali".⁸⁾ Výnos nejvyššího policejního úřadu z 31. července 1857, č. 8226, upozorňoval, že i když ještě probíhají jednání o státním občanství cikánů, při zjištění jejich zahálčivé a bezvýdělečné potulky se mají uplatnit dosevední předpisy.

Pozoruhodná série nařízení a výnosů byla vydávána v sedmdesátých letech po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1867, kdy v rámci monarchie vznikly dva samostatné státní útvary. V odů-

vodnění se zdůrazňovalo, že skupiny potulných cikánů terorizují obyvatelstvo a představují vysoký stupeň ohrožení osob i majetku.⁹⁾ Hlavním cílem však bylo zbránit pronikání cikánů z Království uherského a chorvatsko-slavonského do zemí předlítevských a také omezit migraci cikánů mezi monarchií a sousedními státy.¹⁰⁾

Opatřením zásední povahy byl výnos vídeňského ministerstva vnitra ze 14. září 1888, č. 14015/1887.¹¹⁾ Tvořilo jej celkem 14 článků a jeho cílem bylo účinné, rozhodné a především jednotné "potírání" potulných cikánů a cikánských skupin ve všech zemích Předlítevska. Charakteristická je následující věta výnosu: "Čím více toulejí cikáni budou ve své nevázanosti znepokojování, tím více budou se vyhýbatí krajům, v nichž pro tuláky není více místa".

Výnos shrnoval dosavadní proticikánská opatření a v mnohých směrech je rozšiřoval a zostřoval. Zehraňní cikáni mohli být vykázáni nejen pohraničními, ale i vnitrozemskými úřady jako obtížní cizinci podle zákona č. 88/1871 ř.z. Ostetní cikáni bez prokazatelných výdělků měli být odevzdáni příslušnému soudu k potrestání ze tuláctví podle zákonů č. 106/1873 ř.z. a č. 89/1885 ř.z. Soudně potrestané cikány bylo možno umístit do donucovací pracovny na základě zákona č. 90/1885 ř.z.

Cikáni, kteří těbořením ve skupinách nebo pesením svých těžných zvířat způsobili škodu v lesích nebo polích, měli být stíháni podle příslušných zákonů o ochrání polí a lesů. Cestovní průkazy byly vydávány pouze těm tuzemským cikánům, kteří mohli prokázat řádné výdělky a jen pro jejich osobu, ne však ostatním členům rodiny. Pokud cikáni podle zjištění úřadů zneužili povolení provozovat kočovnou živnost nebo hudební licenci, bylo jim povolení odejmuto a byli posláni i s rodinou postrkem do domovské obce.

Zvláštní ustanovení se týkala nekeřlivých chorob cikánů, dezinfekce jejich táborů a povinností podrobit se odvšivení, spojenému s ostřiháním do hola. Při zdržení skupin potulných cikánů byly jejich vozy, zdravá zvířata a věci sepsány, vzaty do úřední úschovy a v případě potřeby exekučně prodány ke krytí vý-

loh, spojených se zdržením, postrkem či případným léčením cikánů a k úhradě škod na polích a v lesích.

Závěrem se zdůrazňovalo úzká spolupráce úřadů, zejména četnictva s obcí, při "potírání cikánské trýzně". Každoročně v lednu mělo být podáváno písemné hlášení o výsledcích.

Následovale celé řadě dalších norem, které ministerský výnos z roku 1888 upřesňovaly, doplňovaly nebo rozšiřovaly.¹²⁾ Zajímavý je místodržitelství výnos z 23. července 1900, č. 114120, který seznamoval podřízené úřady se zkušenostmi některých obcí, ve kterých měli cikáni domovské právo.¹³⁾ Doslova se uvádí, že zmíněné obce "se chopily potěšitelné iniciativy, aby učinily přítrž kočovnému životu těchto svých příslušníků obecních způsobem právě tak lidumilným, jako účelným". Lidumilnost spočívala v příkázání cikánů k veřejným pracem, zejména při stavbě silnic, jejich ubytování v obecních pastouškách a ve snaze přimět cikánské děti k návštěvě školy. Z výnosu, který vyzýval ostatní obce k následování příkladů, je patrná snaha státu přenést více odpovědnosti na obecní úřady jako představitele územní samosprávy.

Jiným dokladem rozmenitosti v "potírání cikánského nebezpečí" je místodržitelství výnos z 21. května 1908, č. IV - B 2018.¹⁴⁾ Vyzýval okresní hejtmanství, "aby s veškerou rázností a s použitím všech po ruce jsoucích zákonných prostředků při každé příležitosti přiměle potulující se odvodem povinné cikány k tomu, aby zedost učinili své povinnosti odvodní".

Ani v období 1. světové války neustala normotvorná činnost. Vídeňské ministerstvo vnitra připravilo osnovu nařízení, které obsahovalo neprostý zákaz kočování, přikazovala soupis cikánů, zaváděla pro ně povinné průkazy a povinné očkování, nucené zaměstnání a podle potřeby i zákaz opustit domovskou obec. K vydání nařízení však již nedošlo.¹⁵⁾

Rekoucký ministerský výnos z roku 1888 zůstal v platnosti i po vzniku Československé republiky až do vydání zákona ze 14. června 1927, č. 117 Sb.z. a n.

Poznámky:

- 1) Kropatschek Josef, Sammlung aller k.k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, Vídeň 1787, sv. 5, č. 1091, str. 407.
- 2) Tentéž, sv. 7, č. 1681, str. 212 - 213. (V Čechách byl reskript publikován 27. 4. 1775.)
- 3) Tentéž, sv. 8, č. 2062, str. 235.
- 4) Tentéž, sv. 9, str. 847 - 848. (V Čechách bylo rozhodnutí publikováno 27. 6. 1785.)
- 5) Provinzialgesetzsammlung des Königreichs Böhmen (dále jen Prov. G. S.), 1842, č. 204, str. 455 - 456.
- 6) Prov. G. S., 1843, č. 263, str. 644 - 645. (V Čechách publikováno guberniálním dekretem z 13. 10. 1843, č. 49183.)
- 7) Prov. G. S., 1847, č. 196, s. 429.
- 8) Normliensammlung der k. k. Statthalterei in Böhmen für die Jahre 1871 - 1875, č. 269, str. 210.
- 9) Tentéž.
- 10) Tentéž, č. 302, str. 233 (místodržitelství výnos z 31. 3. 1873, č. 17929); č. 327, str. 251 - 252 (místodržitelství výnos z 22. 5. 1873, č. 27378); č. 357, str. 267 - 268 (místodržitelství výnos z 10. 10. 1873, č. 53849); č. 383, str. 284 (místodržitelství výnos z 10. 2. 1874, č. 3721); č. 454, str. 335 (místodržitelství výnos z 20. 1. 1875, č. 995); č. 492, str. 366 (místodržitelství výnos ze 4. 6. 1875, č. 26855) a další.
- 11) V Čechách byl zveřejněn místodržitelstvím výnosem z 21. 9. 1886, č. 86284 (Normliensammlung der k.k. Statthalterei in Böhmen vom Jahre 1886 bis 1890, č. 491, str. 463 - 465).
- 12) Normliensammlung der k.k. Statthalterei in Böhmen vom Jahre 1886 bis 1890, č. 527, str. 495 (presidiální výnos z 20. 12.

- 1888, č. 10998) a č. 631, str. 596 - 597 (místodržitelství výnos ze 4. 8. 1889, č. 64291). Tentéž vom Jahre 1891 bis 1893, č. 402, str. 403 (místodržitelství výnos ze 17. 1. 1893, č. 5015). Tentéž vom Jahre 1894 bis 1898, č. 149, str. 123 (místodržitelství výnos z 25. 1. 1895, č. 5849). Sbírnice normálií c.k. místodržitelství v království Českém na rok 1908, č. 35, str. 44 - 45 (místodržitelství výnos z 29. 2. 1908, č. 12902) a další.
- 13) Sbírnice normálií c.k. místodržitelství v království Českém na rok 1900, č. 84, str. 109 - 110.
- 14) Sbírnice normálií c.k. místodržitelství v království Českém na rok 1908, č. 91, str. 84 - 86.
- 15) Věstník ministerstva vnitra 9, 1927, str. 219.

